

KOVAL A. A. FACTORS OF EMOTIONAL BURNOUT OF A JUDGE'S PERSONALITY THAT NEGATIVELY AFFECT THE QUALITY OF JUSTICE

Emotional sphere of judge's activity has been analyzed. The factors of emotional burnout of judge's personality that negatively affect the personal development of judges, promote their professional deformation have been revealed.

Based on the analysis of the literature on the study problems the author has found out that the syndrome of emotional burnout is a state of emotional, mental, physical exhaustion; it is developed as a result of chronic stress at the work. This mental state is characterized by the appearance of emotional emptiness and fatigue caused by their own labor, and combines the emotional emptiness, depersonalization and reduction of professional achievements.

It has been established that emotional burnout – is a combination of a number of correlated symptoms, but today there is no single point of view on these symptoms. It is indicated that symptoms include emotional burnout syndrome do not occur all at once, because there are individual variations, and individual situation of professional development may intensify or smooth their impact.

Keywords: *mental condition, syndrome, phenomenon, self-restraint, self-perfecting, deformation, burnout.*

УДК 159.9:34.01

В. В. МОСКОВЧЕНКО,

аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ТРИВОГИ ТА СОЦІОФОБІЇ У ДЕЛІНКВЕНТНИХ ПІДЛІТКІВ

Зазначено, що наявні дослідження психологічних особливостей підлітків із делінквентною поведінкою в більшості випадків спрямовані на обмежений діапазон характеристик, тоді як специфіка соціальної тривоги залишається недостатньо вивченою.

З метою виявити специфіку соціальної тривоги та соціофобії у делінквентних підлітків із застосуванням опитувальника соціальної тривоги і соціофобії досліджувану вибірку – підлітків чоловічої статі старшого підліткового віку кількістю 96 осіб – було поділено на дві групи. Першу групу (делінквентні підлітки) склали неповнолітні засуджені загальною кількістю 47 осіб, у другу групу – 49 учнів середньої загальноосвітньої школи з умовно нормативною поведінкою.

Визначено, що делінквентні підлітки, на відміну від досліджуваних нормативної групи, характеризуються більш низьким рівнем тривоги щодо проявів емоцій в експертних ситуаціях. Вони менше переживають з приводу того, як виглядають для інших, зовнішня оцінка меншою мірою виступає регулятором поведінки, для них менш притаманним є страх осуду з боку оточуючих.

Ключові слова: *делінквентна поведінка, неповнолітні засуджені, підлітки, соціальна тривога, соціофобія.*

Moskovchenko, V.V. (2016), "Features of social anxiety and social phobia within delinquent adolescents" ["Особливості соціальної тривоги та соціофобії у делінквентних підлітків"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 129–134.

Постановка проблеми. Складне економічне, політичне та соціальне становище, в якому перебуває сучасне українське суспільство, впливає на процеси соціалізації підлітків. Руйнуються певні соціальні норми, наростають процеси деформації сім'ї, для малозабезпечених прошарків населення унеможливаються процеси задоволення звичайних матеріальних потреб – все це призводить до загострення кримінальної обстановки та соціальної напруги. Для багатьох українських сімей, які знаходяться у гонитві за елементарним матеріальним забезпеченням, духовні цінності втрачають своє зна-

чення і сенс, що призводить до різкого зростання соціальної та психологічної дезадаптації дітей і підлітків. Складні процеси трансформації суспільного розвитку й радикальних перетворень сучасної дійсності в Україні позитивно впливають на зростання правопорушень серед неповнолітніх.

Як зазначав Е. Дюркгейм, в умовах аномії поширюються егоїстичні умонастрої, зникає належна повага до моральних і правових норм, погіршується стан моралі, зростає число самогубств і злочинів. У такі періоди в більшості зникає уявлення про відмінності між

справедливістю та несправедливістю, законністю та беззаконням, можливим і неприпустимим. Це призводить до розмивання кордонів соціальної норми, соціальної відчуженості, глибокого внутрішньоособистісного конфлікту [1, с. 238–239]. Люди є соціально дезорієнтованими, переживають відчуття тривоги, ізольованості від суспільства, наслідками чого є девіантна поведінка, злочинність та інші асоціальні явища. Зростає соціальна дезадаптація підлітків та юнаків у формі делінквентної, кримінальної поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження феномена делінквентної поведінки проводяться в межах різних галузей науки – кримінології, соціології, психології, педагогіки, медицини. Так, причини скоєння правопорушень вивчали Г. Мінковський, К. Ігошев, О. Ратінов. Механізми делінквентної поведінки та їх профілактику у підлітків розглянуто у працях Ю. Клейберга, С. Белічевої, Є. Змановської, Л. Яссман. Наукові доробки А. Лічко, В. Менделевича, Є. Кондрат, В. Гур'євої присвячені вивченню патологічних проявів у поведінці делінквентів. Розробку проблеми розвитку особистості правопорушника в контексті питань судово-психологічної та комплексної судової психолого-психіатричної експертизи неповнолітніх обвинувачених представлено у працях М. Коченова, І. Кудрявцева, А. Лічко, І. Ярмиша та ін. М. Алемаскін, Г. Бочкарьова, В. Степанов, Д. Фельдштейн досліджували психологічні особливості особистості підлітків із протиправною спрямованістю, а О. Бандурка, С. Гарькавець, О. Землянська займалися вивченням проблеми визначення особливостей делінквентної поведінки неповнолітніх залежно від їх ролі у структурі асоціальних угруповань. Класифікації типів протиправної поведінки з урахуванням ступенів антигромадської спрямованості особистості представлено в роботах О. Глоточкина, К. Мілютіної, Г. Мінковського, В. Пірожкова та інших.

К. Хорні вбачає головну причину підліткової девіантності в невротичних потребах особистості, що формуються на ґрунті страхів дитини, пов'язаних із базальною тривогою, «відчуттям самотності та безпорадності перед потенційно небезпечним світом» [2, с. 36–37]. Е. Еріксон вважає, що нездатність молодих людей знайти своє місце в житті базується на рольовій сплутаності, що поєднується із «застарілим почуттям безнадійності». В цьому випадку девіанції не стають чимось унікальним [3, с. 141–142]. У зарубіжній психології різні аспекти делінквентної поведінки також відо-

бражені в дослідженнях А. Айхорн, А. Коена, А. Фернхейма, П. Хейвена та ін.

Достатньо велика увага як у педагогічній, так і в юридичній психології приділяється окремим індивідуально-психологічним властивостям делінквентних підлітків – агресивності, акцентуаціям характеру, тривожності, локусу контролю тощо (С. Бутолін, Т. Курбатова, А. Реан, Л. Семенюк, Ю. Антонян, О. Вдовиченко, І. Горькова, В. Десятников, О. Єгоров, В. Козюля, В. Михайлова, М. Трофимова та ін.).

Однією з головних умов попередження та профілактики делінквентної поведінки підлітків є спрямований вплив на психологічні передумови і механізми її розвитку. Таким чином, дослідження особистісних особливостей підлітків з делінквентною поведінкою та розробка шляхів корекції їх негативних проявів має велике теоретичне й прикладне значення. Наявні дослідження в більшості випадків спрямовані на обмежений діапазон характеристик, тоді як специфіка соціальної тривоги залишається недостатньо вивченою.

Мета нашого дослідження – виявити специфіку соціальної тривоги та соціофобії у делінквентних підлітків.

Виклад основного матеріалу. Підліток є ще недостатньо сформованим як особистість та громадянин і це обумовлює ризики підліткового віку щодо можливостей розвитку асоціальної поведінки. Однією з важливих причин цього є розрив зв'язків підлітка із соціумом або певна дефіцитарність цих зв'язків як наслідок того, що оточуючі підлітка особи, яких він сприймає як конкретних представників суспільства і його персоніфікації, оцінюються ним як несправедливі або недостатньо авторитетні. Важливим є також недостатнє почуття власної приналежності до суспільства, те, наскільки підліток упевнений в собі, чи усвідомлює себе членом колективу та суспільства загалом, наскільки значущою вважає їх підтримку. У підлітковому віці здатність до сприйняття себе членом суспільства є дефіцитарною саме тому, що в цьому віковому періоді в нормі відбувається розрив певних соціальних зв'язків, формуються нові способи самоствердження, що стає підґрунтям для погіршення стосунків з оточуючими

Для вирішення поставлених завдань нами було застосовано опитувальник соціальної тривоги і соціофобії, авторами якого є О. А. Сагалакова та Д. В. Труєвцев (2012). Він призначений для визначення домінуючого типу соціальної тривоги, вираженості проявів страху оцінювання в різних ситуаціях в осіб молодого віку. Опитувальник складається з таких

шкал: вираженість соціальної тривоги і соціофобії, соціальна тривога в ситуації «бути в центрі уваги, під наглядом», постситуативні румінації та бажання подолати тривогу в експертних ситуаціях, стриманість у прояві емоцій через страх відкидання й блокування ознак тривоги в експертних ситуаціях, тривога під час прояву ініціативи у формальних ситуаціях через страх критики на свою адресу і втрати суб'єктивного контролю, уникнення безпосереднього контакту під час взаємодії в суб'єктивно експертних ситуаціях [4].

Для статистичної обробки результатів було використано t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

Емпіричною базою дослідження виступали Курязька виправна колонія та загальноосвітня школа № 26 м. Харкова. Досліджувана вибірка – підлітки чоловічої статі старшого підліткового віку кількістю 96 осіб. Досліджувані були поділені на дві групи. Першу групу (делінквентні підлітки) склали неповнолітні засуджені загальною кількістю 47 осіб, у другу групу увійшли 49 підлітків з умовно нормативною поведінкою, які навчаються в загальноосвітній школі.

Соціальна тривожність, підкреслює О. В. Довгополова, погіршує якість життя особистості, знижує шанси на успішну соціальну реалізацію [5, с. 100]. Найбільш сензитивним до актуалізації (формування) соціальних страхів і тривожності, на думку Л. В. Стукан, є підлітковий вік, що обумовлено соціальною ситуацією розвитку підлітка й формуванням таких новоутворень, як особистісна та соціальна (міжособистісна) рефлексії [6, с. 6–7]. Для підліткового віку, зазначає О. В. Довгополова, характерни-

ми є прояви соціальної тривожності в різних соціальних ситуаціях. Будь-який контакт із референтною групою може сприйматись як своєрідний іспит, оцінка успішності, ефективності та привабливості підлітка. Спілкування підлітка з однолітками є провідним типом діяльності цього періоду, тому труднощі в контактах, що визначаються соціальною тривожністю, сильно впливають на формування особистості підлітка, сповільнюючи або деформуючи розвиток емоційної міжособистісної близькості, комунікативних навичок, соціальної рефлексії тощо. Разом із тим, саме в підлітковому віці найбільш високими є ризики формування різних девіацій розвитку (психосоціального та психосексуального), пов'язаних з утрудненнями або порушеннями соціальної комунікації [7, с. 69].

Як наголошують Дж. Малтбі, Л. Дей та А. Макаскіл (J. Maltby, L. Day, A. Macaskill), поняття «соціальна тривожність» та «соціофобія» не є тотожними. Соціофобія розглядається як страх і тривожність через те, що за людиною спостерігають інші люди, або страх вчинити будь-які дії в присутності інших людей. Соціальна тривожність – це страх перед соціальною взаємодією з іншими людьми, боязнь бути негативно оціненим, розкритикованим, засудженим. Тобто соціальна тривожність – страх виглядати у невідповідному світлі, бути неправильно зрозумілим і негативно оціненим, а соціальна фобія – це відчуття небезпеки, вразливості під час контактів з іншими людьми поза індивідуальною зоною безпеки і комфорту [8, р. 23].

Результати дослідження соціальної тривоги та соціофобії у делінквентних підлітків наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники соціальної тривоги та соціофобії у делінквентних підлітків і підлітків з нормативною поведінкою (M±m)

Шкали	Делінквентні підлітки	Підлітки з нормативною поведінкою	p
Соціальна тривога в ситуації «бути в центрі уваги, під наглядом»	5,48±0,41	8,68±0,46	0,001
Постситуативні румінації та бажання подолати тривогу в експертних ситуаціях	5,72±0,39	6,09±0,41	–
Тривога під час прояву ініціативи у формальних ситуаціях через страх критики на свою адресу і втрати суб'єктивного контролю	8,36±0,61	7,92±0,58	–
Уникання безпосереднього контакту під час взаємодії в суб'єктивно експертних ситуаціях	5,17±0,47	9,24±0,31	0,001
Стриманість у прояві емоцій через страх відкидання й блокування ознак тривоги в експертних ситуаціях	4,75±0,41	6,82±0,35	0,01
Інтегральний показник соціальної тривоги	35,04±2,06	41,75±0,98	0,01

За шкалою «соціальна тривога в ситуації “бути в центрі уваги, під наглядом”» показник у першій групі склав $5,48 \pm 0,41$, у другій – $8,68 \pm 0,4$. В обох групах показники з урахуванням довірчих інтервалів відображають проміжний рівень вираженості, помірну тривогу в окремих ситуаціях. Зафіксовано вірогідно більш низький показник у групі делінквентних підлітків ($p \leq 0,001$), що свідчить про меншу вираженість соціальної тривоги в ситуації «бути в центрі уваги, під наглядом» у цій групі.

У дослідженні Л. С. Печнікової було виявлено, що більшість девіантних підлітків володіє нормальним рівнем загальної тривожності, необхідним для адаптації та продуктивної діяльності. Водночас дослідницею було визначено, що майже всі підлітки з девіантною поведінкою відчують високу тривогу у стосунках з батьками (90%), тоді як у стосунках із вчителями високий рівень тривожності не виявлено зовсім. Л. С. Печнікова наголошує, що в основі девіантної поведінки лежать скоріше труднощі розуміння соціальних відносин і зниження можливостей конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Вороже ставлення до світу у девіантних підлітків визначається особливостями їх сімейної ситуації, які з раннього дитинства підривають базову довіру до навколишнього світу [9, с. 33].

Таким чином, делінквентні підлітки відчують у спілкуванні більшу свободу та менше переживають з приводу того, як вони виглядають в очах інших.

За шкалою «постситуативні румінації та бажання подолати тривогу в експертних ситуаціях» показники у першій та другій групах склали $5,72 \pm 0,39$ та $6,09 \pm 0,41$ відповідно, вірогідних відмінностей визначено не було. В обох групах показники з урахуванням довірчих інтервалів знаходяться на межі низького (відсутність емоційно-мотиваційного конфлікту та контролю тривоги) та проміжкового (помірна тривога в окремих ситуаціях експертного оцінювання, бажання подолати тривогу в ситуаціях оцінювання та можливість румінацій після стресових оціночних ситуацій) рівнів.

Показник у першій групі за шкалою «тривога під час прояву ініціативи у формальних ситуаціях через страх критики на свою адресу і втрати суб'єктивного контролю» склав $8,36 \pm 0,61$, у другій групі – $7,92 \pm 0,58$, математико-статистичний аналіз вірогідних відмінностей не виявив. Як у першій, так і у другій групах показники з урахуванням довірчих інтервалів свідчать про зростання тривоги та її специфіку (окремі прояви психологічного дискомфорту в

суб'єктивно неконтрольованих ситуаціях взаємодії з незнайомими людьми).

Показники за шкалою «уникання безпосереднього контакту під час взаємодії в суб'єктивно експертних ситуаціях» склали: у першій групі – $5,17 \pm 0,47$, що свідчить про помірну вираженість, у другій – $9,24 \pm 0,31$, що відображає високий рівень показника. Зафіксовано вірогідно більш низький показник у групі делінквентних підлітків ($p \leq 0,001$), що свідчить про меншу вираженість соціального уникання.

Отримані результати дають підставу стверджувати, що для делінквентних підлітків зовнішня оцінка меншою мірою є регулятором поведінки, для них менш характерним є страх осуду з боку оточуючих.

Показники за шкалою «стриманість у прояві емоцій через страх відкидання й блокування ознак тривоги в експертних ситуаціях» у першій групі склали $4,75 \pm 0,41$, у другій – $6,82 \pm 0,35$. Зафіксовано вірогідно більш низький показник у групі делінквентних підлітків ($p \leq 0,01$), що свідчить про меншу вираженість відповідних проявів соціальної тривоги. Показники з урахуванням довірчих інтервалів свідчать про таке: у першій групі зафіксовано низький рівень соціальної тривоги, не вираженими є самофоксування уваги і блокування тривоги як способи управління нею в ситуаціях прояву симпатії та оцінки експертами; у другій групі виявлено проміжний рівень вираженості показника, який відбиває помірну тривогу в ситуації прояву симпатії та оцінки експертами, тенденцію до зосередження уваги на власних проявах, спроби приховати хвилювання.

За шкалою «інтегральний показник соціальної тривоги» показник у першій групі дорівнює $35,04 \pm 2,06$, у другій – $41,75 \pm 0,98$. Зафіксовано вірогідно більш низький показник у групі делінквентних підлітків ($p \leq 0,001$), що свідчить про меншу вираженість соціальної тривоги. Показники з урахуванням довірчих інтервалів свідчать, що для першої групи характерною є помірно підвищена соціальна тривога, у ситуації сильного стресу її вираженість може збільшуватися. У другій групі визначено підвищений рівень соціальної тривоги, тобто в цих досліджуваних можуть виникати проблеми в соціальній адаптації, труднощі у встановленні контактів або окремі соціальні страхи у специфічних ситуаціях. Характерними є побоювання критики та відкидання, що не доводять, однак, до повного уникнення цих ситуацій.

В. В. Бойко вважає, що чим вищий показник соціальної фобії, тим вища у підлітків імовірність вживання психоактивних речовин

(ПАР). Ученим у групі підлітків із соціофобією було виявлено 20 % осіб, які епізодично вживали ПАР, та 55,56 % підлітків, які вживали систематично [10, с. 50].

В. В. Пономарьовою також було виявлено, що у підлітків із соціофобією вживання ПАР визначав виражений і повторюваний страх, пов'язаний із перебуванням у товаристві інших людей. Він виникав в окреслених ситуаціях інтерперсональної взаємодії з однолітками, вчителями, незнайомими (малознайомими) людьми (22 % від загальної кількості спостережень) і під час усної перевірки знань (12 % від загальної кількості спостережень), а у 66 % страх виникав в окреслених ситуаціях інтерперсональної взаємодії [11, с. 56].

На нашу думку, слабка вираженість соціальної тривоги у делінквентних підлітків відображає тенденцію до соціопатичних розладів, у межах яких, як наголошує Р. Д. Хаер, вони нерідко стають наркоманами або зловживають алкоголем, але не стільки тому, що уникають реальності, скільки тому, що потурають своїм бажанням [12, с. 250].

За міжнародною класифікацією захворювань 10-го перегляду соціопатія звертає на себе увагу грубою невідповідністю між поведінкою і пануючими соціальними нормами, що характеризується наступним (діагностується за наявності загальних діагностичних критеріїв розлади особистості за трьома і більше критеріями):

а) безсердечною байдужістю до почуттів інших;

б) грубою та стійкою позицією безвідповідальності та зневагою до соціальних правил і обов'язків;

в) нездатністю підтримувати взаємини за відсутності утруднень в їх становленні;

г) вкрай низькою здатністю витримувати фрустрацію, а також низьким порогом розряду агресії, включаючи насильство;

г) нездатністю відчувати почуття провини й отримувати користь із життєвого досвіду, особливо з покарання;

д) вираженою схильністю звинувачувати оточуючих або висувати слушні пояснення своїй поведінці, що приводить суб'єкта до конфлікту із суспільством [13].

Висновки. Делінквентні підлітки, на відміну від досліджуваних нормативної групи, менше переживають з приводу того, як вони виглядають в очах інших, зовнішня оцінка меншою мірою виступає регулятором поведінки, менш характерним є страх осуду з боку оточуючих, у них нижчий рівень тривоги щодо проявів емоцій в експертних ситуаціях.

Проведене дослідження не вичерпує всієї глибини означеної проблеми, яка, враховуючи її актуальність, вимагає подальшого вивчення. Наразі перспективу досліджень у вибраному напрямку ми вбачаємо у виявленні більш широкого кола психологічних детермінант делінквентної поведінки підлітків, розробці відповідної психокорекційної програми та її апробації.

Список використаних джерел

1. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд / Э. Дюркгейм ; [пер. с фр. с сокр.] ; под ред. В. А. Базарова. – М. : Мысль, 1994. – 399 с.
2. Хорни К. Невроз и развитие личности / К. Хорни ; [пер. с англ. Л. В. Трубициной] ; под ред. В. Е. Кагана и Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 1998. – 374 с.
3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
4. Сагалакова О. А. Опросник социальной тревоги и социофобии [Электронный ресурс] / О. А. Сагалакова, Д. В. Труевцев // Медицинская психология в России. – 2012. – № 4 (15). – Режим доступа: http://www.medpsy.ru/mprij/archiv_global/2012_4_15/nomer/nomer19.php.
5. Долгополова Е. В. Полорольевые особенности социальной тревожности у мальчиков старшего подросткового возраста [Электронный ресурс] / Е. В. Долгополова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2012. – № 1009, вип. 49. – С. 100–103. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2012_1009_49_25.
6. Стукан Л. В. Причины, условия, механизмы формирования социальных фобий у подростков, их психокоррекция та психопрофілактика : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Стукан Людмила Вячеславівна. – Харків, 2006. – 20 с.
7. Долгополова Е. В. Социальная тревожность в подростковом возрасте [Электронный ресурс] / Е. В. Долгополова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2011. – № 937, вип. 45. – С. 69–72. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_937_45_18.
8. Maltby J. Personality, Individual Differences and Intelligence / J. Maltby, L. Day, A. Macaskill. – Pearson Education, 2007. – 661 p.
9. Печникова Л. С. Факторы риска девиантного поведения подростков [Электронный ресурс] / Л. С. Печникова // Коченовские чтения «Психология и право в современной России» : сб. тез. – М. : МГПУ, 2010. – С. 31–33. – Режим доступа: http://psyjournals.ru/kochenovskie_chteniya_2010/issue/41303.shtml.

10. Бойко В. В. Мотивационные особенности употребления психоактивных веществ у подростков с социальной фобией / В. В. Бойко // Український вісник психоневрології. – 2011. – Т. 19, вип. 4 (69). – С. 89–94.
11. Пономарева В. В. Клиническая характеристика социальной фобии у подростков при наличии опасного донозологического паттерна употребления психоактивных веществ / В. В. Пономарева // Світ медицини та біології. – 2012. – № 2 (33). – С. 55–59.
12. Хаэр Р. Д. Лишенные совести. Пугающий мир психопатов / Р. Д. Хаэр ; пер. Б. Л. Глушака. – М. : Вильямс, 2007. – 288 с.
13. Психические расстройства и расстройства поведения (F00-F99) [Электронный ресурс] // МКБ 10 – Международная классификация болезней 10-го пересмотра. – Режим доступа: <http://mkb-10.com/index.php?pid=4001>.

Надійшла до редколегії 29.04.2016

МОСКОВЧЕНКО В. В. ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ТРЕВОГИ И СОЦИОФОБИИ У ДЕЛИНКВЕНТНЫХ ПОДРОСТКОВ

Указано, что имеющиеся исследования психологических особенностей подростков с делинквентным поведением в большинстве случаев направлены на ограниченный диапазон характеристик, тогда как специфика социальной тревоги остается недостаточно изученной.

С целью выявить специфику социальной тревоги и социофобии у делинквентных подростков с использованием опросника социальной тревоги и социофобии исследуемую выборку – подростков мужского пола в количестве 96 человек – было поделено на две группы. Первую группу (делинквентные подростки) составили несовершеннолетние осужденные, общим количеством 47 человек, во вторую группу вошли 49 учеников средней общеобразовательной школы с условно нормативным поведением.

Определено, что делинквентные подростки, в отличие от испытуемых нормативной группы, характеризуются более низким уровнем тревоги относительно проявлений эмоций в экспертных ситуациях. Они меньше переживают по поводу того, как выглядят в глазах других, внешняя оценка в меньшей степени выступает регулятором поведения, им менее присущ страх осуждения со стороны окружающих.

Ключевые слова: делинквентное поведение, несовершеннолетние осужденные, подростки, социальная тревога, социофобия.

MOSKOVCHENKO V. V. FEATURES OF SOCIAL ANXIETY AND SOCIAL PHOBIA WITHIN DELINQUENT ADOLESCENTS

It has been noted that the existing studies of psychological features of adolescents with delinquent behavior in most cases are focused on a limited range of characteristics, whereas the specificity of social anxiety remains unstudied. Social anxiety affects the quality of life of an individual, reduces the chances for a successful social realization. Most sensitive social fears and anxiety to actualization are adolescents.

The objective of this study is to define the specifics of social anxiety and social phobia within delinquent adolescents. To achieve the objectives we have applied the questionnaire of social anxiety and social phobia (O. A. Sagalakova, D. V. Truyevtsev, 2012), aimed at differential diagnosis, determining the dominant type of social anxiety fear and manifestations of a fear of assessment in different situations in young people. For statistical analysis of the results we have used t-criteria of Student for independent samples. The empirical base of the study was Kuriash educational colony and school No. 26 in Kharkiv. The studied sample are young males of 96 older adolescents, who were divided into two groups. The first group (delinquent adolescents) were convicted juveniles of a total number of 47 people, the second group included 49 adolescents with relatively normative behavior enrolled in secondary school.

It has been determined that delinquent adolescents, unlike regulatory studied groups feel greater freedom in communication and less worry about how they look in the eyes of others. Less distinct manifestation of social avoidance (external evaluation is less control behavior) and less fear of condemnation by others are characteristics for them. Delinquent adolescents are less restrained in the manifestation of emotions in situations of assessment, where self-focusing of attention and blocking anxiety as management methods in situations of manifesting sympathy and evaluation by experts are not expressed by them. Increased social anxiety, manifestation of which in the situation of a severe stress may be increased, are inherent to those who are under the study.

The specifics of social anxiety inherent to delinquent adolescents, which requires the development of appropriate psychological and correctional programs, have been revealed.

Keywords: delinquent behavior, convicted juveniles, adolescents, social anxiety, social phobia.